

Ivan Petrović - Anđelko Domazet
SASTAVLJANJE PROPOVIJEDI PREMA HOMILETICI
DAVIDA BUTTRICKA

*Composing of sermons following the homiletics
of David Buttrick*

UDK: 251

Pregledni znanstveni rad
Primljeno 1/2013.

Sažetak

Autori u radu donose pregled sastavljanja propovijedi prema homileatici Davida Buttricka. Rad je podijeljen na tri dijela. Prvi dio opisuje kontekst u kojem djeluje David Buttrick. Njegova homiletika dio je jedne složene struje modernih homiletika koje se javljaju među protestantima krajem 1960-ih godina. Posebnost njegove homiletike jest oslanjanje na fenomenološku metodu iz koje preuzima ideje za sastavljanje propovijedi. Drugi dio opisuje postupak po kojem Buttrick sastavlja propovijed. Naime, njegova se propovijed sastoji od poteza koji su međusobno povezani da čine jednu cjelinu. U ovom dijelu opširno je opisan sadržaj pojedinog poteza te način na koji se postiže da slušatelj upamti potez. Treći dio donosi kratki sadržaj propovijedi o rasipnom sinu te deskriptivnu analizu.

Ključne riječi: homiletika, propovijed, David Buttrick, potez, metafora, rasipni sin.

UVOD

Od početka kršćanstva jedan od bitnih elemenata vjere jest navještaj radosne vijesti propovijedanjem. Svaki vjernik osvjedočen u ono što vjeruje, nastoji svoje iskustvo vjere prenijeti drugima. A navještanje je tijekom kršćanske povijesti postala i zasebna disciplina nazvana homiletika. Kroz povijest kršćanske tradicije, mnogi su pokušavali tražiti uspješne metode za prenošenje radosne vijesti. Autori su davali naglaske

na različite metode i postupke za propovijedanje, a u prošlom stoljeću homiletika je zadobila novi zamah.¹

Značajniji autor u homilelici prošlog stoljeća jest protestantski homiletičar David Buttrick, sada umirovljeni profesor homiletike i liturgike na Vanderbilt Divinity School u Nashvillu, Tennessee. Neko je vrijeme predavao i na katoličkom fakultetu teologije "Sveti Meinrad" u SAD-u.

Cilj ovog rada jest izložiti dio homiletike Davida Buttricka prema njegovu najpoznatijem djelu „Homiletic“.² Ujedno je to i njegovo najopsežnije djelo koje je i priručnik za sastavljanje propovijedi, obogaćen njegovim vlastitim propovijedima. U Hrvatskoj još nije bilo pisano o njegovoj homilelici, a među homiletičarima u svijetu njegov je doprinos homilelici veoma poznat.

Rad je podijeljen na tri dijela. U prvom je dijelu opisana homiletika Davida Buttricka kao dio složenog pokreta razvoja "Novih homiletika" koji se javlja krajem 1960-ih godina u Americi. Buttrickova homiletika naglašuje fenomenološku metodu kojom želi spajati ljudsko i Božje u jedno. Propovijed bi upravo tako trebala izgledati. Sastavljanje propovijedi tema je drugog dijela rada. Propovijed se sastoji od poteza. Svaki potez ima identičnu konstrukciju: tvrdnja – obrazlaganje – zaključak. Ideju o upotrebi poteza u propovijedi Buttrick je preuzeo iz načina na koji ljudi međusobno razgovaraju. Treći dio donosi primjer Buttrickove propovijedi o rasipnom sinu popraćenu deskriptivnom analizom.

1. HOMILETIKA DAVIDA BUTTRICKA

1.1. Razvoj "Novih homiletika"

Krajem 1960-ih godina među protestantima sve se više razmišljalo o metodama propovijedanja. Postali su svjesniji da ljudi manje pohađaju obrede, a da značajnu ulogu u nepohađanju imaju njihove propovijedi. Jednostavno, propovijedanje je upalo u krizu. Postojeći modeli u propovijedanju postali su

¹ Dobar povijesni prikaz odnosa između retorike i homiletike donosi Ivo Džinić: *Retorika i homiletika. Neke teološke rasprave o odnosu dviju disciplina*, u: Bogoslovska smotra 1 (2013.), str. 91-110.

² David BUTTRICK, *Homiletic*, Philadelphia, 1987.

neučinkoviti, nisu bivali prihvaćeni od zajednice. Modeli propovijedi najčešće su bili tematski, konceptualne propovijedi kao i veoma poznati "three points and a poem". Tematske su propovijedi iznosile određenu temu na prethodno biblijsko čitanje i obrazlagale najčešće s moralnog stajališta. Propovijedi modela "three points and a poem" bile su jednostavne propovijedi koje su imale naglasak na opisivanju biblijskog teksta, iznošenja triju bitnih ideja koje se žele obrazložiti i završavale su obično pjesmom ili pričom koje su bile poput zaključka. Zajednica ove modele nije oduševljeno slušala jer su ih propovjednici prečesto upotrebljavali pa su postali predvidljivi. U samom početku propovijedi iznijeli bi sve bitne teze koje žele obrazlagati. Takva dedukcija u propovijedi zajednici je bila monotona, a samim time i nekorisna. Propovijed je događaj Riječi, možemo reći nastavak navještaja, koji bi trebao ući u svijest zajednice, ali to se nije događalo. Najčešće su ostale zapamćene priče iz propovijedi, osobito one u prvoj osobi, a nekada i pokoja propovjednikova ideja. No ono što je osobito zabrinjavalo jest da zajednica nije povezivala propovijed u jednu cjelinu, a ilustracije u propovijedi rijetko su povezivane sa sadržajem propovijedi.³

Prepoznavši probleme, tražili su se novi modeli propovijedanja koji će ljudima omogućiti da ponovno slušaju i čuju propovijed. Uvidjelo se kako su ilustracije veoma dobro prihvaćene i jasno upamćene. Primjeri iz života i modeli koji se nisu oslanjali na deduktivno zaključivanje, zajednici su bili osobito zanimljivi. Ti su tragovi dovodili protestantske homiletičare do novih modela koji bi se mogli upotrebljavati u propovijedanju.

Svremenom se razvija sve više pravaca u homiletici. U svojem pregledu novih modela, Eslinger navodi pet protestantskih autora s vlastitim modelima. On ne naziva novu homiletiku u jednini kao da bi tako naglasio jedan privilegirani model među mnogim modelima, nego ih naziva "Novim homiletikama" da bi izrazio raznovrsnost u metodama koje su propovjednici rabili. Jedna od novih metoda jest i Buttrickova koja počiva na fenomenološkom pristupu.⁴

³ Usp. Richard L. ESLINGER, *A New Hearing*, Nashville, 1987., str. 11-14.

⁴ Usp. Richard L. ESLINGER, *The Web of Preaching*, Nashville, 2002., str. 11-14.

1.2. *Buttrickova homiletika*

Ono što razlikuje Buttricka od ostalih homiletičara iz njegova razdoblja jest širina pogleda na homiletiku. Za Buttricka je bitno razumijevanje stvarnosti u kojoj čovjek živi, a to je uspio prikazati koristeći se fenomenološkom metodom. Oslanjajući se pri tome na filozofe kao Huserrla, Kwanta, Heideggera, Foucaulta i Ricoeura, njegova je metoda izvršila određeni utjecaj na homiletiku.

Fenomenologija jest filozofski pristup razumijevanju stvarnosti koji želi ući dublje u stvarnost od pukog procesa zdravim razumom. Zdravi razum shvaća da stvari postoje u svijetu i da ih isto tako percipira u umu. No, razumijevanje stvari u ljudskoj svijesti drukčije tumači stvarnost nego što jest. Primjer su slike iste kuće iz različitih uglova. Promatrač nakon nekog vremena, vidjevši sve slike, razumijeva da se radi o istoj kući. I dobiva pregled te kuće. To formiranje cjeline iz promatranja položaja njenih dijelova Buttrick označuje pojmom svijest. Svijest dolazi iz ljudskog iskustva, ne samo iz neke ideje, nego iz samog svijeta. Tako promatrano, propovijedanje je imenovanje Boga u svijesti. Njegovim imenovanjem konstruira se svijet Crkve i socijalni red u kojem ljudi mogu živjeti i ljubiti jedni druge. Dok tradicionalne homiletike pozicioniraju Boga kao osobu negdje izvan čovjeka ili u čovjeku, za Buttricka je Bog objavljen i prihvaćen u našoj percepciji. Smatra da je tradicionalna homiletika koja sadržava objektivnu ili subjektivnu podjelu promašena. Njegova homiletika nadvladava podjelu te pokušava formirati istinu u ljudskoj svijesti.⁵

U sastavljanju propovijedi Buttrick ne polazi od tipičnog pitanja što biblijsko čitanje znači. Taj je stav isuviše deduktivan jer polazi od konstatacije koja se potom brani. Također je i racionalan jer iznosi rješenja za dane probleme. Takvo pitanje u pripremi propovijedi donosi statičnu propovijed. Nasuprot deduktivnom sastavljanju propovijedi, propovijednik bi trebao poći od pitanja što biblijsko čitanje želi činiti. Tada odgovori postaju poput događaja u vremenu: prestaju biti statični i postaju aktualni. Propovijed sastavljena od valjanog pitanja spaja odnos

⁵ Usp. Otis C. EDWARDS, *A History of Preaching*, Nashville, 2004., str. 806-811.

ljudske i Božje priče u jedno. Ona povezuje u svijesti svijet i Boga, što je konstruktivno za Crkvu i svijet.⁶

Propovijedanje ima ulogu posredovanja. Ono posreduje zajednici neke razumijevane strukture u svijesti. Postoje tri oblika ili trenutci svijesti koji posreduju događaj propovijedanja: neposrednost, refleksija i praksa. Jedna propovijed sadržava sva tri oblika. Oblik neposrednosti označuje razumijevanje propovijedi onako kako ju je propovjednik zamislio. Zajednica razumijeva propovijed prema planovima propovjednika neposredno tijekom propovijedi. Oblik refleksije zaokuplja prije svega zajednicu. Ona danu propovijed na kraju sama razumijeva unoseći je u vlastitu stvarnost u kojoj živi. Oblik prakse jest konkretizacija propovijedi povezana s ljudskim iskustvom koje se suočava s Božjom objavom.⁷

Ako propovijed ima ulogu posredovanja, onda je bitno pravilno propovijedati. Propovijed se ne sastoji od određene teze koju oblikuje sadržaj, nego je poput razgovora. Na samom početku svojeg djela o homiletics, Buttrick opisuje tijekom razgovora. U razgovoru postoji određeni redoslijed koji oba sugovornika prate. Sugovornici razgovaraju tako da se teme o kojima razgovaraju, naslanjaju jedna na drugu. Teme nisu bez nekog redoslijeda, nego asocijacije na prethodnu misao dajući razgovoru cjelovitost.⁸

2. SASTAVLJANJE PROPOVIJEDI

Budući da propovijed treba sastaviti poput ljudskog razgovora, Buttrick pojedine koherentne dijelove razgovora naziva potezima. Da bi izbjegao zbunjenost u zajednici koja sluša propovijed, navodi da propovijed mora imati samo jednu temu koja se odmotava tijekom poteza. No, i dalje smatra da je zajednici teško zadržati koncentraciju slušajući poteze. Mnoštvo poteza nije lako pohraniti u svijesti i pri tome ih spojiti u smislenu cjelinu. Zajednici je percipiranje propovijedi olakšano time što je svaki pojedini potez jedna mala kratka propovijed.⁹

⁶ Usp. Guerric DEBONA, *Fulfilled in Our Hearing*, New York, 2005., str. 55-57.

⁷ Usp. Richard L. ESLINGER, *The Web of Preaching*, Nashville, 2002., str. 158-168.

⁸ Usp. David BUTTRICK, *Homiletic*, str. 25.

⁹ *Isto*, str. 23-30.

Pojedini se potez sastoji od triju dijelova: tvrdnje, obrazlaganja i zaključka. Tvrdnju čini nekoliko jednostavnih rečenica koje uvode slušatelja u sadržaj poteza. U središnjem se dijelu obrazlaže tvrdnja s početka poteza. Potez se obrazlaže povezivanjem kršćanskog života sa slikama životnog iskustva upotrebljavajući ilustracije, slike i primjere. Propovjednik povezuje ljudsko iskustvo na temporalan, spacijalan, socijalan i osoban način s Božjom objavom i milosnim djelovanjem. Povezujući ih, u ljudskoj se svijesti javljaju razlozi za autentičnim kršćanskim životom. Završetak poteza jest sažetak tvrdnje i njezina obrazlaganja. On bi trebao zajednicu opustiti jer dok sluša zaključak, ne prima nove informacije, nego samo koje je čula.¹⁰

Najvažniji dio jest obrazlaganje tvrdnje. Potezi obrazlažu cjelokupnu propovijed i vode zajednicu točno zacrtanim putem koji je propovjednik zamislio. Dok zajednica aktivno sluša propovijed, u svojoj svijesti oblikuje temu propovijedi. Da bi propovjednik uspio voditi zajednicu, poteze pažljivo osmišljava. Ako je cilj da potez ostane u svijesti pojedinca i poveže ga s vlastitim životom, onda je unutar pojedinog poteza potrebno imati odgovarajući sadržaj. Bitni dio sadržaja Buttrick naziva slikovnim mrežama. Te su mreže sastavljene od ljudskog iskustva tako da zajednica koja čuje potez, u svojoj svijesti može oblikovati jasnu sliku samog poteza. Sadržaj nije apstraktan nego je konkretan pa zajednica rado sluša takvu propovijed. Slikovna je mreža sastavljena od jedne ilustracije i nekoliko primjera (najviše tri) koji objašnjavaju tezu rečenu na početku svakog poteza.¹¹

Prilikom sastavljanja propovijedi, potezi su međusobno povezani i odnose se na istu tematiku. Samo propovijedanje povezuje različite poteze i njihove slikovne mreže u jednu cjelinu. Da bi se to uspjelo, Buttrick je odredio da jezik, kao i tematika propovijedi, treba biti dobro jezično oblikovan. Dok propovjednik svoju propovijed ispunjuje slikovnim mrežama, stavlja ih u kontekst sa zajednicom kojoj propovijeda. Slike, primjeri i ilustracije povezane su s iskustvom zajednice te se tako svi dijelovi propovijedi povezuju u jednu cjelinu. Po Buttricku propovijed je poetska aktivnost, štoviše ona je umjetnička.

¹⁰ Isto, str. 40-50.

¹¹ Isto, str. 127-158.

Ispunjena različitim primjerima iz života, retoričkim figurama te ilustracijama, propovijed se nastoji približiti zajednici. Slikovne mreže pomažu zajednici u razumijevanju Božje objave. Božja objava u povijesti promijenila je našu povijest u povijest spasenja. Bog se angažirao u ljudskoj povijesti te je potrebno objasniti kako Bog u njoj djeluje. Zajednici je bitno približiti Božje djelovanje jer je propovijed događaj – poveznica Božjeg djelovanja i ljudske sadašnjosti. Propovijed je naracija Božjeg djelovanja u stvarnosti, a slikovne mreže pri tome pomažu zajednici u prihvaćanju milosnog Božjeg djelovanja.¹²

2.1. Sadržaj poteza jezikom analogije

Buttrickov oblik propovijedi traži specifičan jezik. Jasno je da pokušava povezati Božju objavu s ljudskim iskustvom te je približiti na što jednostavniji način zajednici koja propovijed sluša. Za njega Bog nije činjenica koju treba promatrati i opisivati. Ako je propovijedanje događaj, onda je bitno unijeti živu sliku Boga u propovijed, a ne samo puko promatranje. To uspijeva oslanjajući se u propovijedanju o Bogu na analogiju i metaforu. Time njegov jezik postaje ili analogijski ili metaforički.

Analogija i metafora retoričke su figure što izrazi kojima se nešto kaže na nedoslovan način, ali s ciljem da se ljudi sporazumijevaju brže i neposrednije. Sve su retoričke figure afektivne i poetične te raspiruju ljudsku maštu povezujući različite značajke u govoru. Analogija i metafora kao retoričke figure mnogo se razlikuju. Analogija je logička figura neuobičajene konstrukcije koja pomaže misli da se što jasnije oblikuje. Ona je oblik zaključivanja da su neka svojstva dvaju predmeta istovjetna na temelju njihove sličnosti u nekim drugim svojstvima. Za razliku od analogije, metafora je trop. A tropi su, za razliku od logičkih figura koje konstruiraju jasnije oblikovanje misli, slikoviti izrazi nedoslovna, prenesenoga, logički nepreciznoga ili čak nepotrebno značenja koji se dadu prevesti na neki drugi izraz. Među tropima metafora je najživlja, ona je usporedba u kojoj je ono što se uspoređuje neizrečeno, ali jasno pretpostavljeno.¹³

¹² Isto, str. 113-116.

¹³ Usp. Ivo ŠKARIĆ, *Temeljni suvremenog govorništva*, Zagreb, 2003., str. 109-120.

U svojoj homilelici Buttrick obrazlaže kako govor o Bogu treba prijeći iz jezika analogije u jezik metafore. Jezik je analogije povezan s ljudskim iskustvom. Buttrick razlikuje tri modela ljudskog iskustva u kojem se javlja sastavljanje analogije o Bogu.¹⁴

U prvom je modelu govor o Bogu u odnosu sa strukturom ljudske svijesti. U svijesti, ljudi su slobodni zamisliti se gdje god da žele, mogu izvoditi različite zamisli u svojoj glavi. Iako je čovjek slobodan da izrazi u mašti što god da poželi, ipak se nalazi pred granicama. Ne može razmišljati o nekoliko različitih stvari istovremeno, ne može ostati izvan vremena, a najvažnije da u svojoj svijesti dohvaća da postoji nešto što je svjesno svakog pojedinca. Boga se određuje kao neograničenu svijest – svemogućega, sveznajućeg, sveprisutnoga i vječnog. Analogije o Bogu započinju konstruirati u našoj svijesti jednu točno određenu sliku o Bogu stavljajući ga na mjesto koje bismo mi željeli da bude. Čovjek katkad Božje analogije približava i upotrebljava u svojem životu interpretirajući kako želi. Ako propovjednik projektira svoje nedostižne želje definirajući Božju svemogućnost kao dominirajuću slobodu da se radi što se hoće, a sveprisutnost kao slobodu da se bude gdje hoće, može potpuno krivo tumačiti Boga te time i pogriješno propovijedati.

Drugi model čine analogije koje pokazuju relacijske odnose. Ako je čovjek svjestan sebe i svojeg sebstva u svijesti, konstruira analogije odnosa između sebe i Boga. Propovijed s analogijama govori o odnosu između Boga i čovjeka, između Boga i zajednice, a za Boga upotrebljava analogije kao Otac, Sudac, Pastir, Učitelj. Te socijalne slike djeluju u dva pravca: prema Bogu i čovjeku. Ako je Bog Otac, zajednica označuje djecu, ako je Sudac, zajednicu treba suditi. Takve su slike izuzetno opasne jer su ograničene socijalnom ulogom. Socijalne uloge ovise o kulturi u kojoj se koriste. Ako je kultura muške dominacije, slika o Bogu kao o Ocu zasigurno neće djelovati veoma uspješno. Iako se takva slika nalazi u Bibliji, ona ne mora biti korištena u propovijedi jer pobuđuje drugačije slike u ljudskoj svijesti.

Treći model analogija povezan je s narativnom svijesti koja nastaje prilikom upotreba priča o Bogu za vrijeme propovijedi. Priče se u propovijedi ne upotrebljavaju kako bi zadržale interes zajednice, one pokazuju povezivanje Božje milosti kroz povijest

¹⁴ Usp. David BUTTRICK, *Homiletic*, str. 116-119.

i povezuju je s ljudskim osobnim životom. Katkad takve priče prijeđu u alegoriju ili misterij čime postanu banalne.

Prilikom upotrebe analogije kao slike o Bogu, Buttrick smatra da je bitno brinuti se o njihovoj prikladnosti. Sve slike o Bogu treba postaviti prema događaju Isusa Krista koji je bio raspet i uskrsnuo. Analogije se određuju prema Isusu koji je bio Bog i Čovjek te koji je umro za ljudske grijehе. Bog se na kalvariji prikazao i kao nemoćan Bog, kao Bog koji pati zbog ljubavi prema čovjeku. Kršćanski je Bog uvijek otajstveno prisutan u odsutnosti, ali po utjelovljenju postaje nam blizak kao "s nama Bog". Budući da je Bog istovremeno i blizak i dalek, jezik analogije ima dvije namjere: socijalnu i teološku.

Prilikom upotrebe analogije kao slike o Bogu, javlja se jedan bitan problem. Analogije su prema Buttricku jezik vjere, a to nekada znači i da nisu dovoljno prikladne. One približavaju otajstvo Boga u ljudski svijet, ali dok to čine, istovremeno je lako moguće da Boga pretjerano udomaće i učine radosnu vijest banalnom. Ako je analogija usporedba istovjetnosti, može učiniti Boga presličnim čovjeku, a Božju ljubav opisati slično kao i ljudsku. Takva upotreba analogije, osobito u propovijedi, mogla bi dovesti da se iskrivi slika o Bogu. No, kroz stoljeća, teolozi su prikazali dvije upotrebe analogije kao slike o Bogu. Analogija može biti jezik koji uvećava ili niječe.¹⁵

Jezik koji uvećava u propovijedi se upotrebljava u izrazu "a koliko je Bog više" ističući pri tome Božje savršenstvo nad ljudskim pojmovima. Uspostavljajući Božju nadmoć, Buttrick želi istaknuti da u prikazima slika o Bogu možemo poći od toga da je Bog iznad samih pojmova kojima se koristimo. Dobro upotrijebljena, ova vrsta analogije stvara razliku između Božje i ljudske naravi.

Ako se želi naglasiti da je Bog drugačiji od čovjeka, Buttrick preporučuje jezik nijekanja koji ističe Božju transcendentnost. Njime je opisano kako su Božji naumi i njegova narav drugačija od ljudske. No, u korištenju ove analogije, pronalaze se mnogi nedostaci čime se stvara nešto poput ponora između Boga i čovjeka. Ipak upotreba ove vrste analogije u propovijedi onemogućuje poistovjećivanje Boga s čovjekom, ali s druge strane to više neće biti Bog u pravom smislu te riječi. Nijekanje djeluje

¹⁵ Isto, str. 119-121.

na dva načina: ili potvrđuje analogiju ili je može paradoksalno ograničiti u kontrastu.

Za analogije se može zaključiti da je njihova upotreba prema Buttricku iznimno kompleksna. Paradoksalno se povezuje Bog i čovjek ostavljajući pri tome mnogo prostora da se pojedini element pri povezivanju izgubi. Često se ljudski atributi izjednače s Božjim pa analogija gubi na svojoj bitnosti i nije ju moguće usporediti s ljudskim odlikama. Dok promatramo analogiju kao retoričku figuru, u propovijedi bi mogli nastati nesporazumi prilikom njezine upotrebe jer se konstrukcijom analogije o Bogu, vrlo vjerojatno gubi njegova vlastitost približavajući Boga ljudskom shvaćanju. Stoga se Buttrick pita kako da pravilno upravlja analogijama o Bogu.

2.2. Jezik metafore kao ispravnog puta prema razumijevanju slike o Bogu

U upravljanju jezikom analogije, Buttrick predlaže da se propovjednik treba voditi "Riječju koja je postala tijelom" jer je Isus "Živa Metafora Boga-s-nama". Krist je živi simbol koji ljude sprječava od preuzimanja Božje naravi u slike ljudske naravi. On brani svaku analogiju jer njegova ljudskost brani od idolatrije, a božanstvo od trivijalne analogije.¹⁶

Da bi omogućio upotrebu metafore kao slike o Bogu, Buttrick je pošao od njezine upotrebe u svijetu. Ljudi žive u određenom nepoznavanju svijeta i sebe jer im nije dokraja sve jasno, a životna pitanja koja postavljaju, ne uspijevaju u potpunosti riješiti. Kada se čovjek nađe u problemu koji ne može do kraja definirati, upotrijebi metaforu. Također ona se koristi u izražavanju socijalnih obilježja, samoprocjenama ponašanja, razumijevanju situacija. Metafore su normalne za ljudsku svijest. Svakidašnji govor ispunjen je metaforama. Prema Buttricku metafore su mnogo važnije nego što mislimo jer upravljaju ponašanjem. Navodeći primjer "vrijeme je novac", iznosi mnogo metafora koje su povezane samo s tim izrazom. Dolazi do zaključka kako je ljudski život ustvari život u metaforama, a one su oblik ljudske interakcije. Uz pomoć metafora moguće je promijeniti ovaj svijet za vjeru. Metafora je autentična za propovijed upravo jer je dio

¹⁶ Isto, str. 121.

svakidašnjeg govora, a ono što bi bilo neobično za propovijed jest govoriti bez metaforičkog jezika.¹⁷

Metafora je paradigma za propovijedanje. U propovijedanju se povezuje značenje otajstva Boga-s-nama i stvarnosti da smo spašeni u svijetu. Propovijedanje može dohvatiti Kristov život, smrt i uskrsnuće te kroz tu priču vidjeti ljudski život, smrt i sudbinu u znaku nade za život vječni. Sve je to prema Buttricku metaforičko. Spajajući Kristov život i uskrsnuće sa životnim ljudskim iskustvima, otkrivamo značenja stvarajući metaforički proces. Metafora je kao takva veoma živa retorička figura. Ona je u neprestanoj tenziji jer spaja dvije različite stvari dovodeći ih do potpuno novog značenja. U propovijedima Krist živi metaforički jer se stavlja i u vlastiti kontekst i u kontekst konkretnoga ljudskog života. Postaje Bog-za-nas, a i mi-za-Boga. U takvoj tenziji Krist zaista opravdava da je živa metafora za vjeru. I biblijske su fraze poput “novo doba”, “novo čovječanstvo”, “Kraljevstvo Božje” metafore koje se odnose na stvarnosti novog poretka otkupljenog društva. Novi ljudski život vidljiv je kroz metaforičko povezivanje. Utječući na ljudsku svijest, metafore ne dijele jezik na objektivni i subjektivni. One se ne ponašaju kao analogije da podjeljuju stvarnost na Božju i ljudsku, nego ih dovode u novi odnos. Govoreći jednim razmišljanjem koje u sebi nije podijeljeno, metaforički jezik postaje spajanje otajstva Božje prisutnosti s našom spašenosti u svijetu.¹⁸

2.2.1. Opaske za metaforički jezik u propovijedi

Analogija se razlikuje od metafore. Osnovna razlika između metafore i analogije jesu sličnosti po kojima se svaka od njih koristi. Metafora koristi vanjske i periferne sličnosti između dviju stvari. Ona je upućena na kompleksnu razinu gdje komunicira tako da prenosi značenje slobodno između dijelova kompleksa. A analogija se nasuprot metafori koristi funkcionalnim sličnostima. Ona je upućena na prenošenje značenja iz jedne pojmovne strukture na novo područje koje se pojmovno strukturira.¹⁹

Ako se prihvati dana razlika između analogije i metafore, Buttrickovo upotreba tih retoričkih figura u propovijedi veoma

¹⁷ Isto, str. 121-123; str. 189-193.

¹⁸ Isto, str. 123-125.

¹⁹ Usp. Zoran PRIMORAC – Andrej ULE, *Mjesto i uloga metafora i analogija u kompleksnom i pojmovnom mišljenju*, u: *Prolegomena*, 5 (2006.), 1, str. 45.

dobro ocrtava zbog čega bi trebalo često stvarati slike o Bogu oslanjajući se na metaforički jezik. No, metaforički jezik ima i svojih mana kao što ih ima i jezik analogije. Naime, ono što se primjenjuje na analogiju, a to je njezina prikladnost, može se primijeniti i na metaforu. Da bi metafora kao figura bila zaista prepoznata i cijenjena, traži preklapanje prethodnih odnosa jer bez toga ona sama ostaje neshvatljiva. Ne samo da je tada podvrgnuta stalnim samovoljnim tumačenjima, nego se na kraju njezino značenje umanjuje i osiromašuje. Primjer je Isusova riječ upućena “lisici Herodu” (Lk 13,22) koja u grčko-rimskom kontekstu nije pokuda nego pohvala, kao da Isus na metaforički način priznaje Herodovu lukavost, ali u semitskom označuje pokudu jer se lisica hrani mesijanskim groždem prije nego što je zrelo. Prema tome Herod ne prepoznaje mesijansko vrijeme koje se očituje u Kristu.²⁰

3. DESKRIPTIVNA ANALIZA BUTTRICKOVE PROPOVIJEDI “RASIPNI SIN” (Lk 15,1-2.11-32)

Propovijedati na temu prispodobe o rasipnom sinu, prema Buttricku, predstavlja izazov. Naime, mnogi su već čuli prispodobu te se pita kako je ponovno propovijedati ako je svi znaju. Može li tako poznata prispodoba propovijedati na nov način? Njegova kratka propovijed sastavljena je za anglikansku teološku školu 1989. godine.²¹

Prispodoba ima veoma jasan tijek. Budući da se Buttrick nije želio posvetiti isključivo nekom detalju prispodobe, odlučio ju je ispričati na nov način kombinirajući poznate elemente iz suvremenog društva. Propovijed je podijeljena na pet poteza, a sadržava još uvod i zaključak. Okosnica propovijedi jest rasipni sin. Njemu autor dodaje mnoštvo slika iz modernog društva kako bi zajednici bolje približio o kakvoj je osobi riječ. Preko mlađeg sina Buttrick s lakoćom uspijeva radnju premjestiti na starijeg sina te na samom kraju dovesti zajednicu do oca.

²⁰ Usp. Antonio PITTA, *Metafora*, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., str. 636-638.

²¹ Usp. David BUTTRICK, *Speaking Parables*, Louisville, Kentucky, 2000., str. 204-209.

3.1. *Kratki sadržaj propovijedi*

Propovijed započinje jednostavnim uvodom. Kao što naglašuje u svojoj homileti,²² početak propovijedi treba započeti jednostavnom rečenicom na koju će se naslanjati fokus same propovijedi, ali ne do kraja jer je cilj zajednicu preko niza poteza dovesti do željenog cilja. U početnim rečenicama ove propovijedi Buttrick govori o jednoj knjizi o američkom folkloru u kojoj se nalazi odjeljak "Bitange, hulje i ništarije".²³ Da bi pobliže zajednici objasnio što su to bitange, hulje i ništarije, navodi dva jednostavna primjera: film Georga Roya Hilla "Žalac" koji govori o braći varalicama te knjigu Josepha Kellera "Kvaka 22" u kojoj glavni lik Yossarian pokušava prevarama izbjeći odlazak u rat. Dva bi primjera zajednici trebala približiti ponašanje rasipnog sina. Nazivanjem rasipnog sina bitangom, huljom i ništarijom, Buttrick je već na sam početak svoje propovijedi unio žive primjere koje zajednica može u svojoj svijesti jasno predočiti. Pomalo kontroverzno, Buttrick nastoji pridobiti zajednicu da čuje propovijed. Nazivi za rasipnog sina tijekom propovijedi postat će metafore kojima će se koristiti za uspoređivanje rasipnog sina i oca.

Pet poteza koji čine okosnicu propovijedi veoma detaljno opisuju rasipnog sina. Prvi potez započinje konstatacijom da je rasipni sin takav jer je mlađi, sigurno jer je razmažen, jer uvijek želi nešto za sebe. Danu konstataciju pobija ponavljajući da je on bitanga te navodi dokaze trima snažnim slikama. Prva je slika opis načina na koji sin traži novac od oca. Druga slika opisuje izgled rasipnog sina uspoređujući ga s Bennyijem Hillom, poznatim komičarem. Ta veoma moderna usporedba ponovno pokazuje jasno posadašnjenje prisposode. Treća je slika tradicionalna jer je Buttrick naveo primjer svetog Augustina i njegova ponašanja. Uz pomoć triju slika Buttrick konstatira da je sin na kraju došao do kraha te počeo tražiti pomoć od drugih. Zaključuje prvi potez izjavom da je izraz "rasipni sin" preblag te da ga se treba nazvati žicarošem.

Drugi je potez na tragu prvoga. Nastavlja se konstatacija o sinu kao bitangi, ali kao osobi koja je proračunata u svojim odlukama. Sin se odlučio vratiti ocu. Ovu izjavu tumači u dva

²² David BUTTRICK, *Homiletic*, str. 38.83-96.

²³ U originalu: "Rogues, Scalawags, and Wastrels". Usp. David BUTTRICK, *Speaking Parables*, str. 204-205.

dijela. Prvo zajednicu retoričkim pitanjem pita je li sin zaista pokajnik. U drugom dijelu Buttrick donosi kratki monolog rasipnog sina da zajednica o njemu razmisli kao o bitangi, a ne kao o pokajniku. Rasipnom sinu nije stalo do pokajanja, nego do osiguranog života te se zato želi vratiti ocu. Njegove su riječi kajanja gluma jer i sam kaže: "Znam što ću učiniti!" Potez zaključuje ponavljanjem s početka poteza. Sin je proračunat, pametan je.

Treći potez donosi preokret. Autor ga nije započeo standardnom konstatacijom kojom obično započinje poteze nego direktno, čak ironično, navodeći oca koji je spremno dočekao svoga sina. Dramatizirajući ponavljanjem izraza "dolazi otac", Buttrick ovim potezom na očit način skreće pozornost sa sina na oca. Ponovno upotrebljava upravni govor, ovog puta da opiše u što otac namjerava obući sina. Za odjeću upotrebljava moderne nazive: košulja, odijelo. Upravni govor završava željom da se prodaju dionice koje otac posjeduje te poziva na zabavu priređenu zbog povratka sina. Taj niz slika popraćen je novelom Fredericka Buechnera u kojoj se nagrađuju rasipni sinovi. Buttrick pomalo provocira zajednicu ponavljajući da se zabave održavaju zbog rasipnih sinova. Potez završava prigodnim zaključkom u kojem navodi da otac ne drži moralnu pouku ili prijekor svojem sinu, nego samo pokazuje radost zbog njegova povratka.

Četvrti potez unosi sliku starijeg brata. Naziva ga faktorom komplikacije, praved-nikom, starijim dečkom. Ponovno se može primijetiti ironija u Buttrickovu potezu. Stariji brat ne želi doći na zabavu, svog brata naziva očevim sinom, udaljuje se od oca. Uz efektno stvaranje napetosti između oca i starijeg brata koje opisuje upravnim govorom, Buttrick potez završava očevim blagim odgovorom da sve očeva pripada i starijem bratu. Zaključak poteza uspostavljen je izjednačavanjem očeva odgovora s teatrom apsurdna.

Posljednji je potez i najduži potez. Započinje ga iznimno kratkim rečenicama, od tri riječi, uz ponavljanje izraza da se nitko ne kaje. Taj je potez najvažniji jer opisuje očevu milost. Očeva je milost opisana dvama primjerima. Prvi je primjer Bonhoefferovo poimanje jeftine milosti koje spominje jer propovijeda u teološkoj školi. Drugi je primjer opis jedne stare neugledne crkve u Americi koja poziva na milost. Potez zaključuje izrazom da je Bog milosrđe, Bog koji se odrekao sebe da bi nam svima oprostio.

U zaključku propovijedi Buttrick ponavlja da se prisposobu ne može pohraniti pod slovom "O" kao obraćenje. Time je ponovno iskoristio moderni jezik da opiše poruku prisposobe. Posljednje rečenice posvećuje Božjem neizmjernom milosrđu i pozivom na zabavu.

3.2. *Analiza propovijedi*

Propovijed je poprilično jednostavno zamišljena. Autor ju je podijelio tako da kroz svaki potez otkriva djelić svoje završne misli. Imao je veoma oštar početak uspoređujući rasipnog sina s bitangom, huljom i ništarijom da bi tijekom sljedećih poteza te pojmove pretvorio u metafore za samog sina. Osobito se to iščitava iz zaključaka prvog i drugog poteza. Prva dva poteza posvećena su opisivanju sina uz brojne primjere koji bi trebali pobuditi slike. Buttricku je iznimno bitno prikazati rasipnog sina kao zlikovca da bi svaki primjer koji daje za njega probudio snažniju sliku u svijesti. Ta je namjera u potpunosti u skladu s Buttrickovom homiletikom jer želi aktualne primjere u propovijedi. Navodeći razne primjere od sapunica i filmova preko knjiga i svetog Augustina, autor želi zahvatiti što više slušatelja. U svojoj homiletici tvrdi da veći broj slušatelja traži i veći broj različitih primjera razjašnjenja iste stvari.²⁴

Buttrick nipošto nije htio biti apstraktan. Niz primjera u svakom potezu pokazuje smjer kretanja, a moguće zablude autor otklanja zaključkom na kraju svakog poteza. Zaključke na kraju poteza Buttrick smatra u potpunosti opravdanima. Naime, svaki potez treba završiti zaključkom. On daje zajednici mogućnost da se odmori od slušanja pa time pripremi na novi potez.²⁵

Metaforički se jezik u propovijedi pronalazi već na samom početku. Rasipni sin koji je nazvan bitangom, huljom i ništarijom provlači se kroz cijelu propovijed. No, Buttrick metaforički jezik nije zaustavio na rasipnom sinu. Prema svojoj homiletici, metaforički jezik treba služiti kao slika o Bogu.²⁶ Nazivi za rasipnog sina trebaju pojačati metaforu o Bogu kao samom milosrđu. Propovijed je tako zamislio da očevo djelovanje

²⁴ Usp. David BUTTRICK, *Homiletic*, str. 24-26.

²⁵ *Isto*, str. 38.

²⁶ *Isto*, str. 121.

ostavi za sam kraj, a zajednicu pripremiti na njega pojačavajući konfrontaciju primjerima za dvojicu sinova. Metafora o Bogu nije ostala apstraktna, nego je postupno opisivana. U petom se potezu to najočitije vidi iz dvaju primjera. Bonhoefferov prikaz milosti i priča o staroj neuglednoj crkvi pojačavaju metaforu o Bogu kao milosrđu, kao onome koji može sebe samog zanijekati da bi oprostio ljudima.

Zaključak je na nedvojben način razjasnio što je autor mislio o prisposobi. Stavio bi joj naslov milosrđe, a ne obraćenje. Naglasio je očevu želju da slavi s dvojicom sinova. Tom mišlju poziva zajednicu da slavi što je Bog milosrdan. Na tragu svoje homiletike, Buttrick je ponovno pokazao da zaključak ima performativnu svrhu.²⁷ Prethodni potezi pokušali su navesti zajednicu da razmišlja o rasipnom sinu i njegovu ponašanju. Očeva je uloga trebala zajednicu potpuno promijeniti da uvidi ljepotu Božjeg praštanja koje je prepuno ljubavi. Poziv na slavlje u završnim rečenicama samu propovijed pretače u djelovanje.

ZAKLJUČAK

Sastavljanje propovijedi traži od propovjednika mnogo pažnje na različite elemente koji se tijekom propovijedanja sve jasnije očituju. Buttrick svojom homiletikom pokušava zajednici pomoći zadržati propovijed u svijesti pristupajući sastavljanju propovijedi fenomenološkom metodom. Ako je propovijed, poput razgovora između osoba, sastavljena od niza jednostavnih poteza, zajednici takva propovijed nije strana.

U svojoj propovijedi o rasipnom sinu spojio je različita ljudska iskustva da bi opisao rasipnog sina. No, nije stao na njemu. Povezujući rasipnog sina s bitangama, huljama i ništarijama, zajednici bolje opisuje sliku oca. Metaforama kojima je opisao sina omogućio je konkretniju sliku oca, očišćenu od apstraktnih pojmova, a ispunjenu životnim iskustvom.

Sadržaj propovijedi sastavljene od poteza obogatio je brojnim primjerima, slikama i ilustracijama iz svakidašnjeg života pokušavajući ponovno doprijeti do različitih slušatelja. Brojni primjeri koji potez čine jednom slikovnom mrežom, usijecaju se u svijest zajednice. No, njegova homiletika nije ostala samo na potezima. Pokazao je da jezik propovijedi treba

²⁷ Isto, str. 98.

biti također oblikovan iz ljudskog iskustva, iz onoga što je ljudima koji propovijed slušaju, blisko. Metaforički jezik koji je upravo najbliži ljudima jer ga i sami u svagdanjem razgovoru upotrebljavaju, postaje ishodište za govor o Bogu.

COMPOSING OF SERMONS FOLLOWING THE HOMILETICS OF DAVID BUTTRICK

Summary

In this work the author gives an overview of composing sermons following the homiletics of David Buttrick. The work is divided in three parts. The first part presents the context in which David Buttrick works. His homiletics is a part of a complex trend that arises among Protestants in late 1960s. Specificity of his homiletics is the reliance on phenomenological method from which he takes the ideas when composing the sermon. The second part presents the process by which Buttrick prepares sermons. Namely, his sermon consists of moves that are mutually connected to make a whole. In this part the content of each move is extensively described as well as the way that ensures that the listeners remember the move. The third part presents a brief content of sermon about the prodigal son and its descriptive analysis.

Key words: *homiletics, sermon, David Buttrick, move, metaphor, prodigal son.*